

Дослідження/**Юлія Балакіна**

Провідний економіст управління нагляду (оверсайта) за платіжними системами та системами розрахунків Генерального департаменту інформаційних технологій та платіжних систем Національного банку України, аспірант Університету банківської справи Національного банку України
E-mail: plotnitskaya@bank.gov.ua

Імплементация міжнародних стандартів у законодавство України щодо нагляду (оверсайта) платіжних систем та систем розрахунків

У зв'язку з прийняттям у квітні 2012 року документа “Принципи для інфраструктур фінансового ринку”, розробленого Комітетом з платіжних і розрахункових систем Банку міжнародних розрахунків і Технічним комітетом Міжнародної організації комісій із цінних паперів, перед центральними банками постало завдання оперативного впровадження та застосування оновлених норм міжнародних стандартів. У статті проаналізовано основні положення зазначеного документа і запропоновано ключові напрями їх імплементації у вітчизняне законодавство щодо нагляду (оверсайта) платіжних систем та систем розрахунків в Україні.

After the adoption of “The Principles for Financial Markets Infrastructure” (PFMIs) in April 2012, which were developed by the Committee on Payment and Settlement Systems of the Bank for International Settlements and the Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions, central banks faced with the task of efficient implementation and application of updated international standards. In the article, the author analyzes main provisions of the PFMIs and suggests key ways of their implementation in Ukraine’s legislation on payment systems and settlement systems oversight.

Ключові слова: міжнародні стандарти діяльності платіжних систем, оцінювання платіжних систем, нагляд (оверсайт) платіжних систем, платіжна система, принципи для інфраструктур фінансового ринку, ризики у платіжних системах.

Key words: international standards for payment systems, payment systems assessment, payment systems oversight, payment system, principles for financial market infrastructures, risks in payment systems.

Важливу роль у гарантуванні фінансової стабільності відіграє безпечна та ефективна діяльність платіжних систем, тому в багатьох країнах нині на центральний банк покладено реалізацію функції оверсайта платіжних систем. Більше того, у країнах із розвинутими економіками це є однією з ключових функцій центрального банку. В нашій країні наприкінці 2012 року функцію нагляду (оверсайта) платіжних систем та систем розрахунків (надалі – нагляд (оверсайт)) було закріплено на законодавчому рівні за Національним банком України (надалі – Національний банк) [1].

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СВІТІ

З метою забезпечення узгодженості здійснення регулювання та нагляду (оверсайта) в усьому світі в 2011 році Комітетом із платіжних і розрахункових систем Банку міжнародних розрахунків¹ та Технічним комітетом Міжнародної організації комісій із

¹ Банк міжнародних розрахунків є найстарішою міжнародною фінансовою організацією, яку засновано 17 травня 1930 року з метою сприяння фінансовій стабільності та міжнародному співробітництву в усьому світі, а також виконання функції банку банків; його членами є 60 центральних банків різних країн.

цінних паперів² (надалі – Комітет) було сформовано, а у квітні 2012 року прийнято нові міжнародні стандарти у формі “Принципів для інфраструктур фінансового ринку” (надалі – Принципи) [2]. Вони повністю замінили розроблені раніше “Ключові принципи для системно важливих платіжних систем”, “Рекомендації для систем розрахунків цінними паперами”

² Міжнародна організація комісій із цінних паперів (заснована у 1983 році) є найвпливовішим органом наднаціонального регулювання міжнародного ринку капіталу, учасниками якого є 120 регуляторів ринку цінних паперів та 80 інших учасників ринку цінних паперів в усьому світі.

та “Рекомендації для центральних контрагентів” [3, 4, 5]. Документ надає докладні вказівки щодо забезпечення надійності діяльності інфраструктур фінансового ринку, визначає стандарти їх діяльності і розширює сферу застосування стандартів для покриття нових ризиків. До інфраструктур фінансового ринку Комітет відносить системно важливі платіжні системи, центральні депозитарії цінних паперів, системи розрахунків цінними паперами, а також центральних контрагентів і торгової репозиторії. Враховуючи те, що документи, які припинили свою дію з прийняттям Принципів, широко використовувалися центральними банками багатьох країн до їх прийняття, регулятори розпочали активну роботу з імплементації нових міжнародних стандартів одразу після їх затвердження.

Так, наприклад, *Європейський центральний банк* у червні 2013 року опублікував для обговорення проект постанови, якою визначаються мінімальні вимоги до системно важливих платіжних систем, розроблений на основі Принципів [6]. Банк Росії своєю “Стратегією розвитку національної платіжної системи”, затвердженою Радою директорів у березні 2013 року, одним із напрямів розвитку платіжної системи Росії визначив удосконалення регулювання й правозастосування, зокрема шляхом удосконалення законодавчої бази з урахуванням Принципів [7]. Крім цього, Банк Росії надіслав учасникам ринку лист із текстом Принципів та інформацією щодо поетапного їх впровадження і подальшого здійснення оцінювання діяльності платіжних систем, віднесених до категорії значущих, на предмет її відповідності Принципам у рамках здійснення Банком Росії діяльності з нагляду в національній платіжній системі [8]. Національний банк Данії наголошує на тому, що згідно з Принципами відповідальність за забезпечення надійності й ефективності діяльності платіжної системи несе не центральний банк, а платіжна організація платіжної системи. Тому реалізація нових стандартів у Данії полягає у веденні діалогу з платіжними організаціями платіжних систем з метою однозначного розуміння Принципів та подальшому оцінюванні діяльності платіжних систем на відповідність Принципам [9].

Після прийняття Принципів Ко-

мітет здійснює аналіз результатів їх впровадження та застосування у нормативно-правовій базі в Аргентині, Австралії, Бельгії, Бразилії, Великобританії, Гонконгу, Європейському Союзі, Індії, Індонезії, Іспанії, Італії, Канаді, Китаї, Кореї, Мексиці, Нідерландах, Німеччині, Південній Африці, Росії, Саудівській Аравії, Сінгапурі, Сполучених Штатах Америки, Туреччині, Франції, Чилі, Швеції, Швейцарії та Японії, центральні банки яких є членами Банку міжнародних розрахунків, та опублікував результати проведеного аналізу у серпні цього року [10].

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ

В Україні, з точки зору нагляду (оверсайта), необхідне впровадження та забезпечення дотримання тих принципів, які застосовуються до системно важливих платіжних систем та систем розрахунків цінними паперами, платіжні організації яких є об'єктами нагляду (оверсайта) платіжних систем. Повністю або частково для системно важливих платіжних систем застосовуються 18, а до систем розрахунків – 19 із 24 принципів, сформованих Комітетом, а саме:

- наявність надійних, чітких, повних та прозорих правил і процедур діяльності платіжних систем та систем розрахунків (надалі – платіжна система) в країнах, де платіжна система та її учасники зареєстровані або здійснюють комерційну діяльність (принцип 1);

- наявність ефективної, чіткої та прозорої системи управління, орієнтованої на гарантування безпеки й ефективності діяльності платіжної системи та підтримку стабільності фінансової системи в цілому (принцип 2);

- наявність чіткої, документально оформленої системи комплексного управління ризиками (принцип 3), у т. ч. кредитним (принцип 4), ризиком ліквідності (принцип 7), загальним комерційним (принцип 15), депозитарним та інвестиційним (принцип 16), операційним ризиком (принцип 17);

- наявність вимог до забезпечення та системи управління заставою (принцип 5);

- забезпечення своєчасного остаточного розрахунку, чітке визначення моменту остаточності розрахунків (принцип 8);

- здійснення розрахунків у платіжній системі активами з низьким

кредитним ризиком та ризиком ліквідності (принцип 9);

- визначення обов'язків та правил щодо фактичної поставки реальних фінансових інструментів або товарів у внутрішніх документах системи розрахунків цінними паперами; виявлення, контроль та управління ризиками, пов'язаними зі зберіганням та поставкою реальних інструментів і товарів (принцип 10);

- виключення ризику втрати основної суми при здійсненні кінцевих розрахунків за одним із зобов'язань після завершення розрахунків за іншим у випадку здійснення розрахунків за угодами, що включають розрахунки за двома взаємозалежними зобов'язаннями (принцип 12);

- наявність ефективних, чітко визначених та публічно розкритих правил і процедур управління у випадку невиконання зобов'язань учасником (принцип 13);

- використання об'єктивних, публічно розкритих критеріїв участі у платіжній системі, що враховують ризики та забезпечують справедливий і відкритий доступ до платіжної системи (принцип 18);

- виявлення, моніторинг та управління суттєвими ризиками, на які наражається платіжна система через багаторівневу структуру участі (принцип 19);

- забезпечення та підтримка ефективності й результативності діяльності платіжної системи, орієнтованість на задоволення потреб учасників і ринків, які вона обслуговує (принцип 21);

- використання або хоча б адаптування до прийнятих на міжнародному рівні процедур та стандартів передачі повідомлень (принцип 22);

- документальне оформлення, чіткість, всебічність і публічна доступність основних правил та процедур, що регламентують діяльність і участь у платіжній системі, надання діючим та потенційним учасникам інформації, достатньої для виявлення й чіткого розуміння ризиків, витрат і зобов'язань, пов'язаних з участю у платіжній системі (принцип 23).

Для приведення вітчизняного законодавства у відповідність із міжнародними стандартами та з метою гарантування належного рівня безпеки і прозорості діяльності платіжних систем в Україні необхідна імплементація вимог до правил діяльності платіжних систем, системи управління платіжною організацією платіжної

Таблиця. Пропозиції щодо застосування Принципів для інфраструктур фінансового ринку, відповідно до категорій важливості платіжних систем

Принцип	Категорії важливості платіжної системи			
	Системно важлива платіжна система	Важлива платіжна система	Соціально важлива платіжна система	Інші
1. Правила і процедури діяльності платіжних систем	+	+	+	Частково
2. Управління платіжною організацією платіжної системи	+	+	+	+
3. Система комплексного управління ризиками	+	+	+	+
4. Управління кредитним ризиком	+	+	+	Частково
5. Забезпечення у платіжній системі	Застосовується до платіжних організацій платіжної системи, що вимагають забезпечення			
6. Гарантійний депозит	Не застосовується			
7. Управління ризиком ліквідності	+	Частково	Частково	Частково
8. Остаточність розрахунків	+	Частково	Частково	Частково
9. Розрахунки у платіжній системі	+	Частково	Частково	Частково
10. Управління ризиками, пов'язаними з фактичною поставкою	Застосовується до платіжних організацій систем розрахунків, які здійснюють фактичну поставку реальних фінансових інструментів або товарів			
11. Центральні депозитарії цінних паперів	Не застосовується			
12. Розрахункові системи обміну активами	Застосовувати до платіжних організацій платіжної системи, які здійснюють розрахунки за угодами, що включають розрахунки за двома взаємозалежними зобов'язаннями			
13. Невиконання зобов'язань учасником платіжної системи	+	+	+	+
14. Сегрегація та портативність	Не застосовується			
15. Управління загальним комерційним ризиком	+	Частково	Частково	Частково
16. Управління депозитарним та інвестиційним ризиками	+	+	+	+
17. Управління операційним ризиком	+	Частково	Частково	Частково
18. Доступ до платіжної системи та участь у ній	+	+	+	+
19. Багаторівнева структура участі у платіжній системі	Застосовується до платіжних організацій платіжної системи, у яких передбачена багаторівнева структура участі			
20. Зв'язки системи розрахунків з іншими юридичними особами	Застосовується частково до платіжних організацій систем розрахунків			
21. Ефективність та результативність діяльності платіжної системи	+	Частково	+	Частково
22. Стандарти та процедури передачі інформації	Застосовується до платіжних організацій платіжної системи, які надають послуги користувачам платіжної системи на території кількох країн			
23. Оприлюднення та надання інформації платіжною організацією платіжної системи	+	+	+	Частково
24. Розкриття ринкових даних торговими репозиторіями	Не застосовується			

системи та комплексної системи управління ризиками, а також інших принципів.

Варто зауважити, що в Україні ринок платіжних систем представлений різними їх видами, зокрема системами міжбанківських розрахунків, роздрібних платежів, переказу коштів, внутрішньобанківськими платіжними системами та системами розрахунків за угодами щодо цінних паперів, які мають відмінну специфіку діяльності. Відповідно до законодавства Національний банк має право встановлювати такі категорії важливості платіжних систем:

системно важливі, важливі та соціально важливі, а також встановлювати вимоги до них. Критеріями віднесення платіжної системи до певної категорії важливості в Україні є обсяги операцій і види послуг, які ними надаються. Варто зауважити, що на даний момент такі критерії Національним банком ще не визначено.

У ході імплементації Принципів особливо важливим та дискусійним є питання застосування окремих принципів та їхніх норм до платіжних систем різних видів і категорій важливості. Визначені у Принципах норми є мінімальними вимогами, і центральні

банки повинні застосовувати їх до відповідних інфраструктур фінансового ринку залежно від функцій, які вони виконують [2, с. 179]. Враховуючи рекомендації Комітету, за рішенням центрального банку Принципи можуть застосовуватися до платіжних систем, не віднесених до категорії системно важливих. На нашу думку, окремі ключові вимоги, викладені у Принципах, доцільно застосовувати до всіх платіжних систем незалежно від їх виду чи категорії важливості. Пропозиції щодо застосування принципів для інфраструктур фінансового ринку, відповідно до категорій важливості платіжних систем, подано в таблиці.

КЛЮЧОВІ ПОЛОЖЕННЯ ООНОВЛЕНИХ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Розглянемо детальніше вимоги, подані у Принципах, визначених Комітетом. Відповідно до першого принципу платіжна організація повинна мати чітко сформульовані та зрозумілі правила, процедури і договори, які мають відповідати чинним нормативно-правовим актам. За результатом аналізу положень Принципів, можна узагальнити, що у внутрішніх документах платіжної організації повинні чітко визначатися правила та процедури щодо:

- організаційної структури платіжної системи та структури управління, складу керівних органів, умов призначення їхніх членів і строку повноважень, ролей, обов'язків, а також відповідальності членів керівних органів, їх розподілу та порядку звітування;
- стратегічних цілей діяльності платіжної системи;
- порядку вступу та виходу з платіжної системи, умов участі в платіжній системі;
- порядку здійснення переказу коштів та інших операцій у платіжній системі;
- виявлення, кількісної оцінки, контролю, управління ризиками та їх допустимого рівня;
- визначення моменту остаточності розрахунків у платіжній системі;
- захисту активів учасників платіжної системи та їхніх клієнтів;
- порядку забезпечення безперервності діяльності платіжної системи;
- підтримки достатності власного капіталу;
- усіх платних послуг, тарифів та умов їх зміни;
- порядку дій у випадку невиконання

нання зобов'язань учасником платіжної системи у штатних та надзвичайних ситуаціях;

- порядку вирішення спорів учасників платіжної системи між собою та між учасниками й користувачами платіжної системи;
- порядку вирішення фінансових та операційних проблем;
- захисту даних та конфіденційності інформації в платіжній системі;
- упорядкованого припинення та/або відновлення діяльності у надзвичайній ситуації;
- статусу угод непрямих учасників на кожному етапі розрахунків, у т. ч. момент часу, коли до непрямого учасника починають і припиняють застосовуватися правила платіжної системи; визначення фінансової відповідальності за трансакціями, в яких бере участь непрямий учасник, та порядку їх обробки у випадку невиконання ним зобов'язання;
- умов надання доступу до інформації та розкриття даних зацікавленим особам;
- відповідальності за недотримання правил платіжної системи;
- порядку внесення змін до правил платіжної системи тощо.

Платіжна організація повинна чітко та зрозуміло визначати правову основу своєї діяльності. Платіжні організації, які є суб'єктом права різних юрисдикцій, мають додатково виявляти й аналізувати потенційні конфлікти правових норм, які можуть виникати, й розробляти правила і процедури, що дають змогу зменшити цей ризик.

У другому принципі визначено, що платіжна організація повинна мати ефективну, чітку та прозору систему управління, орієнтовану на гарантування безпеки й ефективності діяльності платіжної системи і підтримку стабільності фінансової системи в цілому. Під управлінням у документі мається на увазі комплекс відносин між власниками платіжної системи, керівними органами та іншими зацікавленими сторонами, такими як учасники платіжних систем, компетентні органи та іншими. Управління передбачає процеси, за допомогою яких організація встановлює цілі своєї діяльності і засоби їх досягнення, а також контролює їх досягнення. Структура, правила, стратегія та основні рішення платіжної організації повинні належно відображати інтереси прямих і непрямих учасників, інших зацікавлених

осіб. У законодавстві мають бути визначені вимоги до органів управління платіжною організацією та документального оформлення принципів і процедур їхньої діяльності. Відповідно до Принципів керівний орган повинен створити комітет з управління ризиками і комітет внутрішнього контролю та здійснювати нагляд за їхньою роботою. Також мають висуватися вимоги до структури, принципів, процедур діяльності, порядку звітування комітетів. Зазначений принцип слід застосовувати до всіх платіжних систем незалежно від структури власності, організаційної форми платіжної системи чи інших факторів.

Велику увагу в Принципах приділено управлінню ризиками. Так, відповідно до третього принципу платіжна організація будь-якої платіжної системи повинна мати комплексну та надійну чітко сформульовану систему управління ризиками. До основних ризиків, що виникають у діяльності платіжної системи, належать: системний, правовий, кредитний, ліквідності, загальний комерційний, депозитарний, інвестиційний та операційний ризики, кожному з яких відповідає окремий принцип. Платіжні організації повинні виявляти і вивчати види ризиків, на які вони наражаються та наражають своїх клієнтів, визначати джерела цих ризиків та основні принципи управління ризиками, оцінювати й мати ефективні механізми контролю та управління ризиками, вживати заходи щодо мінімізації та ліквідації негативних наслідків їх впливу. У нормативно-правових актах щодо нагляду (оверсайта) повинні бути визначені основні ризики, на які наражаються платіжні системи у процесі діяльності, з урахуванням оновлених міжнародних стандартів.

Операційний ризик нині визначено як ризик того, що операційні помилки персоналу, програмного забезпечення, технічні несправності спричинять чи посилять кредитний ризик або ризик ліквідності [11, ст. 1]. На нашу думку, *операційний ризик* може мати серйозніші наслідки, тому його слід розуміти як ризик того, що недоліки інформаційних систем або внутрішніх процесів, людські помилки, збої чи порушення в управлінні внаслідок зовнішніх подій призведуть до скорочення, погіршення або зупинення надання послуг платіжною системою.

Під *загальним комерційним ризиком*, визначення якого відсутнє у вітчизняному законодавстві, у Принципах розуміється ризик погіршення фінансового стану платіжної системи внаслідок зниження її доходів або збільшення видатків, за якого витрати перевищують доходи та призводять до втрат, які можуть бути віднесені на капітал. До загального комерційного ризику не належать ризики, пов'язані з невиконанням зобов'язань учасником або іншою організацією.

Комітетом визначаються також стандарти управління депозитарним та інвестиційним ризиками. На нашу думку, *депозитарний ризик* можна визначити як ризик втрати активу платіжною організацією або учасником платіжної системи з вини юридичної особи, що прийняла на зберігання цей актив. А *інвестиційний* — це ризик втрати або недоступності активів у необхідний момент, що виникає при інвестуванні власних ресурсів чи ресурсів учасників платіжної системи.

Дотримання платіжною організацією вимог щодо управління ризиками має велике значення для гарантування безпечної та ефективною діяльності платіжної системи з метою підтримки фінансової стабільності в цілому, тому їх імплементація має першочергове значення.

З метою управління кредитним ризиком і ризиком ліквідності та на виконання п'ятого принципу платіжна організація повинна обмежувати активи, які вона приймає у якості забезпечення, регулярно коригувати вимоги до них та мати можливість за необхідності своєчасно ними скористатися. Крім цього, платіжна організація повинна застосовувати пруденційні методи оцінки, визначати й регулярно переглядати відсоток вартості застави, що береться до розрахунку чистого кредитного ризику, з урахуванням стресових ринкових ситуацій. Правила щодо забезпечення повинні враховувати проциклічність фінансової системи: наприклад, встановлювати вищі вимоги до забезпечення у період низького ринкового стресу для створення додаткового захисту, потенційного скорочення витрат і зменшення необхідності коригування в періоди високого ринкового стресу.

Відповідно до восьмого принципу платіжна організація має чітко визначати момент остаточності розрахунку та момент, після якого платежі, що не були проведені, не можуть

бути відкриті. У вітчизняному законодавстві відсутнє визначення поняття “остаточність розрахунків”. На нашу думку, під остаточністю розрахунків слід розуміти зумовлений угодою момент часу, коли розрахунок у платіжній системі стає безвідкличним та безумовним. Кінцеві розрахунки у системно важливій платіжній системі відповідно до Принципів мають здійснюватися своєчасно – переважно впродовж операційного дня або в режимі реального часу для зменшення розрахункового ризику. Завершеними вважаються розрахунки, за яких виконано зобов’язання або відбулася безвідклична та безумовна передача активу. Платіжна організація повинна точно визначити момент, після настання якого незавершені платежі, доручення на здійснення переказу або інші зобов’язання не підлягають відкриттю учасником.

Принципами рекомендується здійснювати розрахунки активами, що є вимогою до центрального банку, в інших випадках – встановлювати жорсткі умови для своїх комерційних розрахункових банків та використовувати активи з мінімальним або нульовим кредитним ризиком і ризиком ліквідності. Якщо ж платіжна організація здійснює розрахунки за угодами, що включають розрахунки за двома взаємозалежними зобов’язаннями, то вона повинна виключити ризик втрати основної суми³, здійснюючи кінцеві розрахунки за одним із зобов’язань після кінцевих розрахунків за іншим. З метою забезпечення здійснення своєчасних міжнародних трансакцій платіжні організації мають використовувати або хоча б адаптуватися до відповідних міжнародних стандартів та процедур передачі повідомлень для забезпечення ефективної комунікації між платіжною системою та її учасниками, їхніми клієнтами та операторами платіжної інфраструктури. Під міжнародними стандартами передачі повідомлень слід розуміти стандартні формати повідомлень і стандарти контрольних даних для ідентифікації фінансових інструмен-

тів, контрагентів та ін. А процедури передачі повідомлень – це правила обміну повідомленнями між системами.

Вимоги до правил та процедур управління у випадку невиконання зобов’язань учасником повинні бути направлені на забезпечення своєчасного завершення розрахунків навіть в екстремальній, але вірогідній ситуації; мінімізацію збитків платіжної організації та інших учасників, що виконують зобов’язання; обмеження нестабільності ринку; визначення точних правил доступу до ресурсів ліквідності платіжної системи у випадку необхідності; управління й ліквідацію позицій учасника, який не виконує зобов’язання, а також обачну та впорядковану ліквідацію застави.

Особливі вимоги застосовуються до платіжних систем, у яких передбачена багаторівнева структура участі. Варто зазначити, що у вітчизняному законодавстві відсутні визначення понять “багаторівнева структура участі”, “непрямий учасник”, “прямий учасник”. Багаторівнева структура участі існує тоді, коли прямі учасники надають доступ до централізованих послуг платіжної системи непрямым учасникам на підставі відповідного договору. Залежності та ризику багаторівневої структури можуть нести ризик для платіжних систем та безперервності їхньої діяльності, а також для самих учасників та фінансових ринків у цілому.

Окрему увагу в Принципах приділено політиці доступу та участі в платіжній системі, яка повинна забезпечувати справедливий та відкритий доступ за одночасного гарантування безпеки та ефективності діяльності платіжної системи. Платіжна організація має чітко визначити і публічно розкривати процедури, що забезпечують призупинення участі та впорядковане виключення учасника, який порушує правила участі або більше не відповідає їм. Справедливий та рівний доступ до платіжної системи, на нашу думку, сприятиме конкуренції між учасниками ринку та зменшенню вартості платежів, клірингу і розрахунків.

Будь-яка платіжна система повинна ефективно і результативно задовольняти потреби учасників та ринків, які вона обслуговує, і при цьому дотримуватися належних стандартів надійності і безпеки, про що йдеться у 21-у принципі. Під “ефективністю” мається на увазі здатність

платіжної системи досягати поставлених цілей за найменших витрат, а “результативність” указує на те, чи досягнуті визначені цілі. З цією метою платіжна система повинна мати чітко визначені завдання та цілі, що піддаються кількісній оцінці і можуть бути досягнуті, та встановити механізми регулярного аналізу ефективності й результативності діяльності платіжної системи. Основна відповідальність за підвищення ефективності і результативності відповідно до міжнародних стандартів повинна покладатися на власників платіжної системи та платіжну організацію.

Одним із ключових є 23-й принцип, у якому зазначається, що платіжна організація для того, щоб учасники та потенційні учасники могли оцінити ризики і зобов’язання, які вони беруть на себе у зв’язку з участю в платіжній системі, повинна оприлюднювати і надавати таку інформацію:

- опис структури та операцій системи;
- детальний опис усіх платних послуг, тарифи на них, а також повідомлення про зміну послуг і тарифів;
- принципи та умови встановлення знижок;
- перелік прав і обов’язків платіжної системи та її учасників;
- порядок надання та внесення змін до правил і процедур та порядок інформування про такі зміни учасників і компетентні органи;
- опис архітектури системи, її технологій та процедур передачі інформації, що впливають на вартість експлуатації платіжної системи;
- дані про фінансовий стан, фінансові ресурси, призначені для покриття потенційних втрат, своєчасність здійснення розрахунків;
- дані щодо обсягу та кількості трансакцій;
- іншу статистичну інформацію.

Усі зазначені дані мають оприлюднюватися в засобах масової інформації та через Інтернет. При цьому платіжна організація повинна надавати всю необхідну документацію та інформацію, а також проводити навчання персоналу для спрощення розуміння учасниками правил і процедур платіжної системи та ризиків, на які вони наражаються в результаті участі в ній. Зазначимо, що рекомендації щодо сприяння прозорості діяльності інфраструктур фінансового ринку червоною ниткою проходять через весь документ Комітету.

³ Або ризик принципала, питання управління яким постало після розорення у 1974 році західнонімецького банку Банкхаус Херштат (Bankhaus Herstatt) внаслідок валютних та інших втрат і мало руйнівні наслідки для світового міжбанківського ринку й звернуло увагу світової спільноти на необхідність розширення міжнародного співробітництва в галузі банківського контролю і виведення його на якісно новий рівень.

ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

Враховуючи, що діяльність платіжних систем може суттєво впливати на діяльність інших суб'єктів ринку і пов'язана зі значними ризиками, Комітет рекомендує перевіряти дотримання Принципів шляхом оцінювання діяльності платіжних систем центральним банком. Для його полегшення та уніфікації у різних країнах і кращого розуміння Принципів Комітетом розроблено й опубліковано у грудні 2012 року документ “**Структура розкриття інформації та методологія оцінювання**” [12]. Цей документ має рекомендаційний характер, і центральні банки можуть самостійно розробляти порядок та методологію оцінювання платіжних систем. Так, наприклад, Національним банком Сербії розроблено “Методологію оцінювання платіжних систем на відповідність” [13], основні положення якої, на нашу думку, можна використати при розробці порядку оцінювання діяльності платіжних систем в Україні.

Відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” **“нагляд (оверсайт) платіжних систем** – це діяльність Національного банку України з метою забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування платіжних систем, яка включає: моніторинг платіжних систем, оцінювання їх на відповідність вимогам законодавства України та міжнародним стандартам нагляду (оверсайта) платіжних систем; у разі необхідності надання вказівок та рекомендацій щодо вдосконалення діяльності відповідних систем та застосування заходів впливу” [14, ст. 1, п. 1.46]. Для здійснення оцінювання діяльності платіжних систем Національний банк повинен розробити відповідні нормативно-правові акти, які регламентують його порядок та методику. Відповідно до Принципів процес оцінювання діяльності платіжної системи повинен бути прозорим для учасників ринку і рівним у відношенні до приватних платіжних систем та систем, створених Національним банком.

За результатами оцінювання діяльності платіжної системи Національний банк повинен визначити рівень відповідності її вимогам законодавства України та міжнародним стандартам. З метою визначення такого рівня, на нашу думку, доцільно розглянути можливість здійснення

комплексного оцінювання та часткового оцінювання діяльності платіжних систем. Причому пріоритетним має стати оцінювання платіжних систем, віднесених до відповідних категорій важливості, діяльність яких повинна оцінюватися регулярно та комплексно. А у випадку, якщо певний аспект діяльності платіжної системи вказує на невідповідність вимогам законодавства та/або міжнародним стандартам, на нашу думку, необхідно здійснювати оцінювання саме цього аспекта. Сам же процес оцінювання можна здійснювати у три етапи:

1) підготовчий – у процесі якого Національний банк визначає тип оцінювання, збирає необхідну додаткову інформацію про діяльність платіжної системи;

2) здійснення оцінювання;

3) підготовка звіту за результатами оцінювання діяльності платіжної системи (надалі – Звіт).

Крім загальної інформації про платіжну систему й основні показники її діяльності, Звіт має містити детальний опис виявлених у ході оцінювання невідповідностей, рекомендації щодо їх усунення, перелік інформаційних джерел і висновки щодо відповідності діяльності платіжної системи вимогам. Враховуючи вимоги Комітету, результати оцінювання повинні оприлюднюватися.

Якщо в ході оцінювання буде виявлено невідповідності вимогам законодавства України чи міжнародним стандартам, Національний банк згідно з законодавством має право давати вказівки чи рекомендації з удосконалення діяльності платіжних систем. А у випадку, якщо виявлені невідповідності не буде усунуто у визначений строк, НБУ має право застосовувати до такої платіжної системи заходи впливу. Здійснення оцінювання діяльності платіжних систем, на нашу думку, сприятиме підвищенню надійності й ефективності діяльності платіжних систем в Україні, виявленню та попередженню проявів ризиків у платіжних системах, захисту інтересів користувачів платіжних систем і підтримці довіри до платіжних систем, що, в свою чергу, сприятиме збільшенню частки безготівкових розрахунків в Україні.

ВИСНОВКИ

Необхідно зазначити, що особливо увага у Принципах приділяється гарантуванню безпеки,

ефективності і прозорості діяльності платіжних систем, а також управлінню ризиками у платіжних системах. Принципи повинні застосовуватися комплексно та потребують реалізації як з боку центрального банку, так і з боку платіжних систем. Для приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів передусім необхідно привести у відповідність визначення основних понять, які стосуються діяльності платіжних систем. У вітчизняному законодавстві відсутні поняття, котрі широко застосовуються на міжнародному рівні, а саме: “багаторівнева структура участі”, “безперервність діяльності платіжної системи”, “критична залежність”, “критично важливий персонал”, “остаточність розрахунків”, “правила платіжної системи”, “моніторинг платіжних систем”, “непрямий учасник”, “план заходів із забезпечення безперервності функціонування системи”, “прямий учасник”, “спільний нагляд (оверсайт)” та інші.

Крім цього, як зазначалося вище, слід привести у відповідність визначення загального комерційного, операційного, депозитарного та інвестиційного ризиків. Також для гарантування безпеки вітчизняного фінансового ринку необхідними є вимоги щодо наявності ефективних та чітко визначених правил і процедур управління у випадку невиконання зобов'язань учасником, виконання об'єктивних, публічно розкритих критеріїв участі у платіжній системі, виявлення, моніторингу та управління суттєвими ризиками, на які наражається система через багаторівневу структуру участі, обслуговування відповідних прийнятих на міжнародному рівні процедур та стандартів передачі повідомлень і розкриття інформації та ін. Подальшим кроком після впровадження Принципів відповідно до міжнародної практики повинна стати діяльність із оцінювання платіжних систем на їх відповідність.

Нині Національний банк працює над нормативно-правовим документом, у якому буде враховано Принципи, адже, на нашу думку, впровадження міжнародних стандартів діяльності в законодавство України є одним із першочергових завдань на шляху вдосконалення нагляду (оверсайта) платіжних систем в Україні. □

Література

1. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів” від 6 грудня 2012 року № 5518-VI. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5518-17/conv/print1370343875020872>.

2. Principles for financial market infrastructures / The Committee on Payment and Settlement Systems and Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions.— 2012. — April — 182 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/cpss101a.pdf>.

3. Core principles for systemically important payment systems / The Committee on Payment and Settlement Systems. — 2001. — January. — 92 p.

4. Recommendations for securities settlement systems / The Committee on Payment and Settlement Systems — 2001. — July. — 55 p.

5. Recommendations for central counterparties / The Committee on Payment and Settlement Systems and Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions — 2004. — November. — 55 p.

6. Draft Regulation on oversight requirements for systemically important payment systems / ECB — 2013. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ecb.int/paym/cons/pdf/130607/Draft_Regulation_on_oversight_requirements_for_systemically_important_payment_systems_final.pdf?79bd111bfd28519f47df597ae0bca9aa.

7. “Стратегія розвитку національної платіжної системи”, затверджена Радою директорів 15 березня 2013 року протоколом № 4. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=143984>.

8. Лист Банку Росії від 29 червня 2012 року № 94-Т. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=132828>.

9. Danmarks Nationalbank // Monetary Review, 1st Quarter 2013 - Part 1. — 2013 — p. 71–85. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.nationalbanken.dk/C1256BE9004F6416/side/72E0C1231118F43CC1257B4E0045A27D/\\$file/mon_lqtr_2013_part_1_web.pdf](http://www.nationalbanken.dk/C1256BE9004F6416/side/72E0C1231118F43CC1257B4E0045A27D/$file/mon_lqtr_2013_part_1_web.pdf).

10. Implementation monitoring of PFMIs — Level 1 assessment report / The Committee on Payment and Settlement

Systems and Board of the International Organization of Securities Commissions. — 2013. — August. — 62 p. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.bis.org/publ/cpss111.pdf>.

11. Постанова Правління НБУ “Про затвердження Положення про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем” від 25 вересня 2007 року № 348 зі змінами. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1173-07>.

12. Disclosure framework and assessment methodology / The Committee on Payment and Settlement Systems and Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions. — 2012. — December. — 101 p.

13. Methodology for the assessment of payment system compliance / National Bank of Serbia. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/english/35/nadgledanje/metodology.pdf>.

14. Закон України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” від 05 квітня 2001 року зі змінами та доповненнями. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за жовтень 2013 року) *

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	553.2326	16	434 LYD	100 лівійських динарів	643.8180
2	986 BRL	100 бразильських реалів	358.0291	17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	61.3699
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	197.0564	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	49.1121
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	7.4278	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	660.8517
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.7855	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	7.5878
6	981 GEL	100 грузинських ларі	480.2331	21	604 PEN	100 перуанських нових сол	289.0778
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	103.0733	22	642 ROL	100 румунських лейв	242.1043
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	115.9784	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	213.1239
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	224.5351	24	760 SYP	100 сирійських фунтів	5.8980
10	356 INR	1000 індійських рупій	128.7843	25	901 TWD	100 нових тайванських доларів	27.0321
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.6448	26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	167.6138
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6868	27	952 XOF	1000 франків КФА	16.4269
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	16.4398	28	152 CLP	1000 чилійських песо	15.9775
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2821.3908	29	191 HRK	100 хорватських кун	142.0840
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.2881	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	639.4400

* Курс встановлено з 01.10.2013 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.